

CAPUT XI.

Rex Dejotarus ad Domitium Calvinum se confert petitum, ne regnum suum vastari a Pharnace patiatur; Domitius Dejotaro gratificaturus, omnem suam operam in id confert. Legati Domitio nuntiant, Pharnacem Cappadocia decessisse; at Domitius dat operam, ut Armenia quomodo decedat, quam ob rem eo ipse proficiscitur, et prope Nicopolim castra ponit. Pharnaces clam Domitio insidias struit, legatosque ad eum de pace mittit.

34 **D**um hæc in Ægypto geruntur, rex Dejotarus ad Domitium Calvinum, cui Cæsar Asiam, finitimasque provincias administrandas tradiderat, venit oratum, ne Armeniam minorem, regnum suum, neve Cappadociam regnum Ariobarzani, possideri, vastarique pateretur a Pharnace: quo malo nisi liberarentur, imperata sibi facere, pecuniamque promissam Cæsari non posse se persolvere. Domitius non tantum ad explicandos sumptus rei militaris, cum pecuniam necessariam esse judicaret, sed etiam turpe populo Romano, et Cæsari victori, sibi que infame esse statueret, regna sociorum, nuntios confestim ad Pharnacem misit, Armenia, Cappadociaque decederet, neve occupatione belli civilis, populi Romani jus, majestatemque tentaret. Hanc denuntiationem cum majorem vim habituram existimaret, si propius eas regiones cum exercitu accessisset, ad legiones profectus, unam ex tribus xxxvi. secum ducit, in Ægyptum ad Cæsarem mittit, literis ejus evocatas, quarum altera in bello Alexandrino non occurrit; quod itinere terrestri per Syriam erat missa. Adjungit Cn. Domitius legioni xxxvi. duas a Dejotaro, quas ille disciplina, atque armatura nostra complures annos constitutas habebat, equitesque centum, totidemque ab Ariobarzane sumit. Mittit P. Sextium ad C. Pletorium quæstorem, ut legionem adduceret, quæ 45

45 *Ex tumultuariis militibus.* Id est, præpropere, et raptim collectis. Livius I. 37. jere obviam Sabini tumultuario milite. Et l. v. 37. velut tumultuario exercitu raptim ducto. Et xxxv. 2. placere tumultuarios milites extra Italiam scribi.

ex tumultuariis militibus in Ponto confecta erat, Quinctumque Parisium in Ciliciam ad auxilia accersenda. Quæ copiarum celeriter omnes jussu Domitii 46 Comanæ convenerunt. Interim legati a Pharnace responsa referunt, „Cappadocia se decessisse, Armeniam minorem recepisse, quam paterno nomine jure obtinere deberet; denique ejus regni causa integra Cæsari servaretur; paratum enim se facere, quod is staret.“ Cn. Domitius, cum animadverteret, eum Cappadocia decessisse, non voluntate adductum, sed necessitate, quod facilius Armeniam defendere posset, subjectam suo regno, quam Cappadociam longius remotam, quodque omnes III. legiones adducturum Domitium putasset; ex quibus cum II. ad Cæsarem missas audisset, audatiusque in Armenia substitisset, perseverare cœpit, ut eo quoque regno decederet; „neque enim aliud ejus esse Cappadociæ, atque Armeniæ, nec juste eum postulare, ut in Cæsaris adventum res integra differretur: id enim esse integrum, quod ita esset, ut fuisset.“ His responsis datis, cum iis copiis, quas supra scripsi, profectus est in Armeniam, locisque superioribus iter facere instituit. Nam ex Ponto a Comanis jugum editum silvestre est, pertingens in Armeniam minorem: quo Cappadociæ finitur ab Armenia. Cujus itineris hæc erant certæ opportunitates, quod in locis superioribus nullus impetus repentinus accedere hostium poterat, et quod Cappadocia his jugis subiecta, magnam commeatus copiam erat ministratura. Complures interim legationes Pharnaces ad Domitium mittit, quæ de pace agerent, regiaque munera Domitio ferrent. Ea constanter omnia aspernabatur, nec sibi quidquam fore antiquius, quam dignitatem 36

46 *Comanæ convenerunt.* Hæc Comana Pontica fano, et sacerdotio illustris, non Cappadocia illa, quæ prope fines est Ciliciæ, nam c. ex Ponto a Comanis jugum editum silvestre est, per quod proficiscendum Domitio erat in Armeniam minorem.

Comana fæm. sing. τὰ Κομανα plurali. Utrobique eadem dea culta, ut Strabo refert libr. XII. Bellona scilicet, ut noster infra cap. 20. sect. 66. nominat: Et Valer. Flacus libr. VII. v. 636.

.... exsectos lacerat Bellona Comanos.

populi Romani, et regna sociorum recuperare, legatis respondebat. Magnis, et continuis itineribus confectis, cum ⁴⁷ adventaret ad Nicopolim, quod oppidum in Armenia Minore positum est, plano ipsum loco, montibus tamen altis ab duobus lateribus objectis, satis magno intervallo ab oppido remotis, castra posuit longe a Nicopoli circiter millia passuum VII. Quibus ex castris, cum locus angustus, atque impeditus esset transeundus, Pharnaces insidiis delectos pedites, omnesque pene disposuit equites. Magnam autem multitudinem pecoris intra eas fauces dissipari iussit; paganosque, et oppidanos in iis locis observari, ut si amicus Domitius eas angustias transiret, nihil de insidiis suspicaretur, cum in agris et pecora, et homines animadverteret versari, tamquam amicorum adventu. Sin vero, ut in hostium fines veniret, præda diripienda milites dissiparentur, dispersique cæderentur. Hæc cum administraret, nunquam tamen intermittebat legatos de pace, atque amicitia mitteret ad Domitium: cum hoc ipso crederet, eum facilius decipi posse. At contra spes pacis Domitio in iisdem castris morandi attulit causam. Ita Pharnaces amissa proximo temporis occasione, veritus, ne cognoscerentur insidiæ, suos in castra revocavit.

⁴⁷ *Adventaret ad Nicopolim.*) XII. Πομπήιος περί τὸν τόπον Nicopolis Armeniæ Minoris ο- τοῦτον πόλιν ἔκτισεν ἐν τῇ pus Pompeji erat, qui eo loco αὐτῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ Νικό- Mithridatem devicerat. Strabo πόλιν.

CAPUT XII.

Domitius prope Nicopolim accedit. Pharnaces aciem instituit, et ex literis, quæ ad Domitium ferebantur, interceptis cognoscit, Cæsarem in summo esse Domitius exercitum in aciem educit: utrimque prælium committitur. Occisorum numerus. Domitius in Asiam se recepit. Pharnaces Pontum occupat.

Domitius postero die prope Nicopolim accessit, castraque oppido contulit. Quæ dum muniant nostri, Pharnaces aciem instruxit suo more, atque in-

stituto. In fronte enim, simplici directa acie, cornua trinis firmabantur subsidiis. Eadem ratione hæc media collocabantur acie, duobus dextra, sinistraque intervallis, simplicibus ordinibus instructis. Perfecit inceptum castrorum opus Domitius, parte copiarum, pro vallo instructa. Proxima nocte Pharnaces interceptis ³⁸ tabellariis, qui de Alexandrinis rebus literas ad Domitium ferebant, cognoscit Cæsarem magno in periculo versari, flagitareque a Domitio, ut quamprimum subsidia mitteret, propiusque ipse Alexandriam per Syriam accederet. Qua cognita re, Pharnaces victoriæ loco ducebat, si trahere tempus posset, cum discedendum celeriter Domitio putaret. Itaque ab oppido, qua facillimum accessum, et æquissimum ad dimicandum nostris videbat, fossas II. directas, non ita magno medio intervallo relicto, IV. pedum altitudinis in eum locum deduxit, quo longius constituerat suam non producere aciem. Inter has fossas aciem semper instruebat, equitatum autem ab lateribus omnem extra fossam collocabat: qui neque aliter utilis esse poterat, et multum numero anteibat nostrum equitatum. Domitius autem, cum Cæsaris magis periculo, quam ³⁹ suo commoveretur, neque se tuto discessurum arbitraretur, si conditiones, quas rejecerat, rursus appetere, aut sine causa discederet, ex propinquis castris in aciem exercitum eduxit, XXXVI. legionem in dextro cornu collocavit, Ponticam in sinistro, Deiotari legiones in mediam aciem contulit, quibus tamen angustissimum frontis reliquit intervallum, reliquis cohortibus in subsidiis collocatis. Sic utrimque acie instructa, ⁴⁰ processum est ad dimicandum. Signo sub idem tempus ab utroque dato, concurritur, varieque pugnatur. Nam XXXVI. legio, cum extra fossam in equitatum regis impetum fecisset, adeo secundum prælium fecit, ut ⁴⁸ mœnibus oppidi succederet, fossamque transiret, adversosque hostes aggredereetur. At ⁴⁹ Pontica ex altera

⁴⁸ *Ut mœnibus oppidi.*) Ni- Pontica legio, quæ in sinistro copoleos. cornu collocata erat, cap. 12.

⁴⁹ *Pontica ex altera parte.*) sect. 39.

parte legio, cum paululum adversa hostibus cessisset, fossam autem circumire acies secundo conata esset, ut aperto latere aggrederetur hostem, in ipso transitu fossæ confixa, et oppressa est. Deiotari vero legiones vix impetum sustinuerunt. Ita victrices regis copię cornu suo dextro, mediaque acie converterunt se ad xxxvi. legionem, quæ tamen fortiter vincens impetum sustinuit. Magnis copiis hostium circumdata, præsentissimo animo pugnans, in orbem ⁵⁰ se recepit ad radicem montium, quo Pharnaces insequi, propter iniquitatem loci, noluit. Ita, Pontica legione pene tota amissa, magna parte Deiotari militum interfecta xxxvi. legio in loca se superiora contulit, non amplius ccl. desideratis. Ceciderunt eo prælio splendidi, ac illustres viri, nonnulli equitis Romani. Quo tamen incommodo Domitius accepto, reliquas exercitus dissipati collegit, itineribusque tutis per Cappadociam se in

41 Asiam recepit. Pharnaces rebus secundis elatus, cum de Cæsare ea, quæ optabat, speraret, Pontum omnibus copiis occupavit; ibique et victor, et crudelissimus rex, cum sibi fortunam paternam feliciore eventu destinaret, multa oppida expugnavit: bona civium Romanorum, Ponticorumque diripuit: supplicia constituit in eos, qui aliquam formæ, atque ætatis commendationem habebant, eaque, quæ morte essent miseriora, Pontumque, nullo defendente, paternum regnum se recepisse glorians, obtinebat.

⁵⁰ In orbem se recepit.) Vi- sect. 37. de B. Gall. diximus. de quæ ad lib. v. cap. 15.

CAPUT XIII.

Q. Cornificius quæstor Cæsaris Illyricum recipit, et plura castella expugnat. Cæsar Gabinium literis monet, ut Illyricum petat, seque cum Cornificio conjungat. Gabinius post infelicem pugne eventum, Salonam se recipit, ibique morbo interit, cujus mors Octavium in spem potiundæ provinciæ frustra erigit.

Sub idem tempus in Illyrico est incommodum acce- 42
ptum, quæ provincia superioribus mensibus retenta non tantum sine ignominia, sed etiam cum laude erat. Namque eo missus ætate cum 11. legionibus Q. Cornificius Cæsaris quæstor pro prætore, quamquam erat provincia minime copiosa ad exercitus alendos, et finitimo bello, ac dissensionibus vastata, et confecta, tamen prudentia, ac diligentia sua, quod magnam curam suscipiebat, ne quo temere progrediretur, et recepit, et defendit. Namque et castella complura locis editis posita, quorum oportunitas castellanos impellebat ad decursiones faciendas, et bellum inferendum, expugnavit, aque præda milites donavit; quæ etsi erat tenuis, tamen in tanta provinciæ desperatione erat grata, præsertim virtute parta: et cum Octavius ex fuga Pharsalici prælii magna classe in illum se sinum contulisset, paucis ⁵¹ navibus Jaderinorum, quorum semper in Republicam singulare constiterat officium, dispersis Octavianis navibus erat potitus, ut vel classe dimicare posset, adjunctis captivis navibus sociorum; et cum diversissima parte orbis terrarum Cn. Pompejum victor Cæsar sequeretur, compluresque adversarios in Illyricum, propter Macedonia propinquitatem, se reliquis ex fuga collectis, contulisse audiret, ⁵² li-

⁵¹ Navibus Jaderinorum.) Jadera cum halitu aspero.

Jadera, maritima urbs Illyrici, hodie Zara Vecchia. Colon. Rom, fuit. Ptolemæus Ἰάδερρα καλεῖται α. Et Domitiani nummo COL. AUGUSTA JADERA. Quidam libri, etiam vet. Ven. Hiadertinorum, quia Græca sit

⁵² Literas ad Gabinium.) Hic ille Gabinus, quo consule Cicero in exilium ejectus fuerat: eoque proconsule rex Egypti Ptolemæus reductus est. Post partes secutus Cæsaris.

teras ad Gabinium mittit, uti cum legionibus tironum, quæ nuper erat conscriptæ, proficiscerentur in Illyricum, conjunctisque copiis cum Q. Cornificio, si quod periculum provinciæ inferretur, depelleret: sin ea non magnis copiis tuta esse posset, in Macedoniam ⁵³ legiones adducerent, omnem enim illam partem, regionemque, vivo Cn. Pompejo, bellum instauraturam esse credebat. Gabinus, ut in Illyricum venit, hiberno tempore anni, ac difficili, sive copiosorem provinciam existimans, sive multum fortunæ victoris Cæsaris tribuens, sive virtute, et scientia sua confusus, quam sæpe in bellis periclitatus, magnas res, et secundas ductu, ausuque suo gesserat, neque provinciæ facultatibus sublevabatur, quæ partim erat exinanita, partim infidelis; neque navibus, intercluso mari tempestatibus, commeatus supportari poterat, magnisque difficultatibus coactus, non ut volebat, sed ut necesse erat, bellum gerebat. Ita, cum durissimis tempestatibus, propter inopiam, castella, aut oppida expugnare cogeretur, crebra incommoda accipiebat: adeoque est a barbaris contemptus, ut ⁵⁴ Salonam se recipiens in oppidum maritimum, quod cives Romani fortissimi, fidelissimique incolebant, in agmine dimicare sit coactus. Quo prælio duobus millibus militum amplius amissis, centurionibus xxxix., tribunis iv., cum reliquis copiis Salonam se recepit, summaque ibi difficultate omnium pressus, paucis mensibus morbo periit. Cujus et infelicitas vivi, et subita mors in magnam spem Octavium adduxit provinciæ potiundæ: quem tamen diutius in rebus secundis et fortuna, quæ plurimum in bellis potest, diligentiaque Cornificii, et virtus Vatinii versari passa non est.

⁵³ Legiones adducerent.) Sic libri. Unus adduceret.

⁵⁴ Salonam se recipiens.) Salonam olim caput Dalmatiæ, et insignis colonia, quæ et plura-

li a Salonis, ac Salonas effertur supra B. Civ. III. 8. 9. etiam Græcæ ὁ Σάλων. Vidi Notit. Orbis Antiq.

CAPUT XIV.

Cornificius Vatinium ad se in auxilium contra Octavium convocat: Vatinius in Illyricum pergit: aliquot civitates, quæ se Octavio dederant, recipit; et Octavium ab oppugnatione Epidauri depellit. Octavius ad insulam Tauridem se confert, ibique Vatinium advenientem præstolatus. Acies utrinque instruitur, et prælium committitur. Octavii victi fuga. Vatinius, peracta pugna, Issam petit; unum oppidum in deditionem accepit, tandem victor Brundisium proficiscitur.

Vatinius, Brundisii cum esset, cognitis rebus, quæ ⁴⁴ gestæ erant in Illyrico, cum crebris literis Cornificii ad auxilium provinciæ ferendum evocaretur; et M. Octavium audiret cum barbaris fœdera percussisse, compluribusque locis nostrorum militum oppugnare præsidia, partim classe per se, partim pedestribus copiis per barbaros; etsi gravi valetudine affectus, vix corporis viribus animum sequebatur, tamen virtute vicit incommodum naturæ, difficultatesque hiemis, et subitæ præparationis. Nam cum ipse paucas in portu naves longas haberet, literas in Achajam ad Q. Calenum misit, ut sibi classem mitteret. Quod cum tardius fieret, quam periculum nostrorum flagitabat, qui sustinere impetum Octavii non poterant, navibus actuariis, quarum numerus erat satis magnus, magnitudine quamquam non satis justa ad præliandum, rostra imposuit. His adjunctis navibus longis, et numero classis aucto, militibus veteranis impositis, quorum magnam copiam habebat, et omnibus legionariis, qui numero ægrorum relictæ erant Brundisii, cum exercitus in Græciam transportaretur, profectus est in Illyricum, maritimasque nonnullas civitates, quæ defecerant, Octavioque se tradiderant, partim recipiebat, partim remanentes in suo consilio prætervehebatur: nec sibi illius rei moram, necessitatemque injungebat, quin, quam celerrime posset, ipsum Octavium persequeretur. Hunc ⁵⁵ oppugnantem Epidau-

⁵⁵ Oppugnantem Epidaurum.) Epidaurum, urbs Dalmatiæ ma-

rum terra, marique, ubi nostrum erat præsidium, adventu suo discedere ab oppugnatione coegit, præsidiumque nostrum recepit. Octavius, cum Vatinium classem magna ex parte confectam ex naviculis actuariis habere cognovisset, confusus sua classe, substitit ad insulam Tauridem: qua regione Vatinius insequens navigabat, non quod Octavium ibi restitisse sciret; sed quod eum longius progressum insequi decreverat. Cum propius Tauridem accessisset, distensis suis navibus, quod et tempestas erat turbulenta, et nulla suspicio hostis, repente adversam ad se venientem navem, antennis ad medium malum demissis, instructam propugnatoribus animadvertit. Quod ubi conspexit, celeriter vela subduci, demittique antennis jubet, et milites armari; et vexillo sublato, quo pugnandi dabat signum; quæ primæ naves subsequebantur, idem ut facerent, significabat. Parabant se Vatiniani repente oppressi: parati deinceps Octaviani ex portu procedebant. Instruitur utrinque acies; ordine disposita magis Octaviana; paratior militum animis Vatiniana. Vatinius, cum animadverteret, neque navium se magnitudine, neque numero esse futuræ dimicationi, fortunæ rem committere maluit. Itaque primum sua quinqueremi in quadriremem ipsius Octavii impetum fecit. Celerrime, fortissimeque contra illo remigante, naves adversæ rostris concurrunt adeo vehementer, ut navis Octaviana, rostro discusso, ligno contineretur. Committitur acriter reliquis locis prælium, concurriturque ad duces maxime. Nam cum suo quisque auxilium ferret, magnum cominus in angusto mari prælium factum est: quantoque conjunctis magis navibus confligendi potestas dabatur, tanto superiores erant Vatiniani: qui admiranda virtute ex suis navibus in hostium naves transilire non dubitabant; et dimicatione æquata, longe superiores virtute rem feliciter gerebant. Deprimitur ipsius Octavii quadriremis; mul-

ritima, ubi nunc Ragusa Vectia. Plinius III. 22. *A Narone C. M. P. abest Epidaurum colonia* Ptol. *Ἐπίδαυρος, Epidaurus* fœminæ genere.

56 *Ad insulam Tauridem.*) In Illyrico mari sitam, sed quænam ex pluribus ejus maris sit, silentibus Geographis, ignotum est.

tæ præterea capiuntur, aut rostris perforatæ merguntur: propugnatores Octaviani partim in navibus jugulantur, partim in mare præcipitantur. Ipse Octavius se in scapham confert; in quam plures cum confugerent, depressa scapha, vulneratus tamen adnata 57 ad suum myoparonem. Eo receptus, cum prælium nox dirimeret, tempestate magna velis vix profugit. Sequuntur hunc suæ naves nonnullæ, quas casus ab illo periculo vindicarat. At Vatinius re bene gesta receptui 47 cecinit; suisque omnibus incolumibus in eum se portum victor recepit, quo ex portu classis Octaviana ad dimicandum processerat. Capit ex eo prælio 58 penterem I. triremes II. 59 dicrotas VIII., compluresque remiges Octavianos: posteroque ibi die fuit, dum suas, captivæque naves reficeret. Post diem III. contendit 60 in insulam Issam; quod eo se recepisse ex fuga credebat Octavium. Erat nobilissimum regionum earum oppidum, conjunctissimumque Octavio. Quo ut pervenit, oppidani supplices se Vatinio dederunt; compertique ipsum Octavium parvis, paucisque navigiis vento secundo regionem Græciæ petisse, inde ut Siciliam, deinde Africam caperet. Ita brevi spatio, re præclarissime gesta, provincia recepta, et Cornificio reddita, classe adversariorum ex illo toto sinu expulsa, victor se Brundisium, incolumi exercitu, et classe, recepit.

57 *Ad suum myoparonem.*) κρότους. Cicero Attico libr. v. Myoparo navigii genus, quo ep. XI. neutro genere; dicrotæ piratæ plerumque utebantur. *Mytilæorum* habebant. Cicero Verr. v. 80. *an quod in porticu Syracusano piraticus myoparo navigavit?* Nonnius: *Myoparo est navicula piratarum.*

58 *Penterem.*) Græca vox, πεντήρης, quinqueremis.

59 *Dicrotas.*) Biremes, δι-

60 *In Insulam Issam.*) Issa Insula Illyrici maris, Salonitani conventus: incolæ *Issæi*. Plin. III. 22. qui et cap. 26. *Issa civium Romanorum*: quod ipsum est nobilissimum earum regionum oppidum, ut Hirtius adject, in illa situm insula.

CAPUT XV.

Cassius Longinus ex insidiis vulneratus odium Hispanorum in se auget, quod ut minuat, magnam summam pecuniæ militibus pollicetur. Cassius Cordubam petit ad jus dicendum. Provinciales, facta conjuratione, in Longinum conspirant. Cæsar ad Cassium scribit, ut exercitum in fines Numidiæ adducat, quod ille propeere peragit. Fit impetus in Cassium ab omnibus conjuratis, cujus rei infelix exitus diffuse narratur.

48 **I**s autem temporibus, quibus Cæsar ad Dyrrhachium Pompejum obsidebat, et ⁶¹ Palæopharsili rem feliciter gerebat, Alexandriaeque cum periculo magno, tum etiam majore periculi fama dimicabat, Cassius Longinus in Hispania proprætor provinciæ ulterioris obtinendæ causa relictus, sive consuetudine naturæ suæ, sive odio, quod in illam provinciam susceperat quæstor, ex insidiis ibi vulneratus, magnas odii sui fecerat accessiones, quod vel ex conscientia sua, cum de se mutuo sentire provinciam crederet, vel multis signis, et testimoniis eorum, qui difficulter odia dissimulabant, animadvertere poterat; et compensare offensionem provinciæ exercitus amore cupiebat. Itaque cum primum in unum locum exercitum conduxit, H. S. centenos militibus est pollicitus. Nec multo post cum ⁶² in Lusitania Medobregam oppidum, montemque Herminium expugnasset, quo Medobregenses confugerant; ibique Imperator esset appellatus, iterum H. S.

⁶¹ Palæopharsali.) Strabo libr. ix. duas memorat Pharsalos, παλαιάν καὶ τὴν νεάν νεότερον et novam, brevi spatio distantes. Ad veterem fatale prælium commissum fuit. Eutrop. vi. 16. apud Palæopharsalum. Sic Vinetus ex vet. cod. Et Strabo libr. xvii p. 548. Περπύριος Μέγνας ἤκε Φεύγων ἐκ Παλαιόφαρσάλου πρὸς τὸ Πηλουσιόν: Pompejus Magnus fugiens ex Palæopharsalo venit

Pelusium. Hi sex syllabis Palæopharsalus scripsere: noster et Livius XLIV. I. quinque Palæpharsalus.

⁶² In Lusitania Medobregam.) Inter Anam et Tagum. Inscriptione pontis Traiani in TAGO MEIDUBRIGENSES. Plinius IV. 22. Medubricenses, qui Plumbarii, mons Arminius, nunc Arminno, ubi plumbi fodinæ. Vasæus et Resend.

centenis milites donavit. Multa præterea, et magna præmia singulis concedebat, quæ speciosum reddebant præsentem exercitum amorem, paullatim tamen, et occulte militarem disciplinam, severitatemque minuebant. Cassius, legionibus in hiberna dispositis, ad jus dicendum Cordubam se recepit, contractumque in ea æs alienum gravissimis oneribus provinciæ constituit exsolvere; et, ut largitionis postulat consuetudo, per causam liberalitatis speciosam plura largitori quærebantur; pecuniæ locupletibus imperabantur; quas Longinus sibi expensas ferri non tantum patiebatur, sed etiam cogebat: in gregem locupletum simultatum causæ tenues conjiciebantur. Neque ullum genus quæstus, aut magni, et evidentis, aut minimi, et sordici, prætermittebatur, quo domus, et tribunal imperatoris vacaret. Nemo erat, ⁶³ qui modo aliquam jacturam facere posset, quin aut ⁶⁴ vadimonio teneretur, aut in reos referretur. Ita etiam magna sollicitudo periculorum ad jacturas, et detrimenta rei familiaris adjungebatur. Quibus de causis accidit, ut cum Longinus imperator eadem faceret, quæ faceret quæstor, similia rursus de morte ejus provinciales consilia inirent. Horum odium confirmabant nonnulli familiares ejus: qui, cum in illa societate versarentur rapinarum, nihilominus oderant eum, cujus nomine peccabant, sibi que quod rapuerant, acceptum ferebant: quod interciderat, aut erat interpellatum, Cassio assignabant: v. legionem novam conscribit, augeatur odium et ex ipso delectu, et sumptu additæ legionis: complentur equitum IIII. millia, maximisque onerantur impensis: nec provinciæ datur ulia requies. Interim literas accepit a Cæsare, ut in Africam exercitum transjiceret, perque Mauritaniam ad fines Numi-

⁶³ Qui modo aliquam jacturam facere) Qui sumptus facere, et erogare posset, quique vel mediocriter opulentus esset. Sæpe hæc vox de largitione, ac sumptu. Cicero pro Flacco, cap. 5. Quæ jactura? qui sumptus? quanta largitio? Adi pro Cluentio

cap. 8. pro Milone cap. 27. et Cæsaris III. Civ. extrem.

⁶⁴ Vadimonio teneretur.) Ut Vadimonium est sponsio sistendi se in judicio, ita teneri illo est spondisse, et obstricum esse de se sistendo.

dir perveniret, quod magna Cn. Pompejo Iuba rex miserat auxilia; majoraque missurus existimabatur, Quibus literis acceptis, insolenti voluptate efferebatur; quod sibi novarum provinciarum, et fertilissimi regni tanta oblata esset facultas. Itaque ipse in Lusitaniam proficiscitur, ad legiones accersendas, auxiliaque adducenda. Certis hominibus dat negotium, frumentum, navesque c. præpararentur, pecuniæque describerentur, atque imperarentur, ne qua res, cum redisset, moraretur. Reditus ejus fuit celerior omnium opinione; non enim labor, aut vigilantia cupienti præsertim aliquid

52 Cassio deerat. Exercitu coacto in unum locum, ⁶⁵ castris ad Cordubam positis pro concione militibus exponit, quas res Cæsaris jussu gerere deberet: polliceturque iis, cum in Mauritaniam transjecisset, H. S. centenos se daturum: v. fore in Hispania legionem. Ex concione se Cordubam recepit. Eoque ipso die, meridiana hora, ⁶⁶ cum in Basilicam iret, quidam Minutius Silo cliens L. Racilii libellum, quasi aliquid ab eo postularet ut miles, ei tradit. Deinde post Racilium (nam is latus Cassii tegebat) quasi responsum ab eo peteret, celeriter dato loco, cum se insinuasset, sinistra corripit eum; dextraque bis ferit pugione. Clamore sublato, fit a conjuratis impetus universis. Munatius Plancus proximum gladio transjecit lictorem. Hoc interfecto, Q. Cassium legatum vulnerat. Ibi T. Vasius, et L. Mergilio simili confidentia Plancum municipem suum adjuvant. Erant enim omnes ⁶⁷ Italicenses. Ad ipsum Longinum L. Licinius Squillus involat, jacentemque

53 levibus sauciat plagis. Concurritur ad Casium defendendum, ⁶⁸ semper enim berones, compluresque evo-

⁶⁵ *Castris ad Cordubam posit.*) Nobilem urbem Hispaniæ Bæticæ, fluvio Bæti adpositam,

⁶⁶ *Cum in Basilicam iret.*) Basilicæ erant sedes publicæ ad judicia, et negotiationes magnificè exstructæ. Vide Vitruv. v. 1.

⁶⁷ *Italicenses.*) Nati Italicæ in Provincia Bætica, in qua Scipio, Punico bello, debilitatos

milites, ex Italia ortos, deposuerat. *Appian. Hisp.*

⁶⁸ *Semper enim berones.*) Dubia, quæ in libris est, vox *berones*, interpretantur plerique de gente Hispanica, Βήρωνες *Berones* a Strabonelibr. III. p. 112. et Ptolomæo libr. II. cap. VI. dicta, quasi ex illis satellites Cassius habuerit. Sed hoc si esset,

catos cum telis secum habere consueverat, a quibus cæteri intercluduntur, qui ad eadem faciendam subsequerentur. Quo in numero fuit Calpurnius Salvianus, et Manilius Tuscus. Minutius inter saxa, quæ jaciebantur, in itinere fugiens opprimitur, et relato domum Cassio ad eum deducitur. Racilius in proximam se domum familiaris sui confert, dum certum cognosceret, confectusne Cassius esset. L. Laterensis, cum id non dubitaret, accurrit lætus in castra; militibus vernaculis, et secundæ legionis, quibus odio sciebat præcipue Cassium esse, gratulatur. Tollitur a multitudine in Tribunal: prætor appellatur: nemo enim in provincia natus, aut vernaculæ legionis miles, aut diuturnitate jam factus provincialis, quo in numero erat II. legio, non cum omni provincia consenserat in odio Cassii. Nam legiones xxx. et XXI. paucis mensibus in Italia scriptas Cæsar attribuerat Longino. v. legio ibi nuper erat confecta. Interim nuntiatur Late- 54 rensi vivere Cassium. Quo nuntio, dolore magis permotus, quam animo perturbatus reficit celeriter se, et ad Cassium visendum proficiscitur. Re cognita, xxx. legio signa Cordubam infert ad auxilium ferendum Imperatori suo. Facit hoc idem XXI. subsequitur has v. Cum duæ legiones reliquæ essent in castris, Secundarii veriti, ne soli relinquerentur, atque ex eo, quid sensissent, judicaretur, secuti sunt factum superiorum. Permansit in sententia legio Vernacula, nec ullo timore de gradu dejecta est. Cassius eos, qui nominati 55 erant consilii cædis: jubet comprehendi: legionem v. in castra remittit, cohortibus xx. retentis. Indicio Minutii cognoscit, L. Racilium, et L. Laterensem, et Annium Scapulam maximæ dignitatis, et gratiæ provinciam hominem, sibi que tam familiarem, quam Laterensem, et Racilium, in eadem fuisse conjuratione. Nec diu moratur dolorem suum, quin eos interfici jubeat. Minutium libertis tradit excruciantum; item Cal-

clarius, credo, id noster exposuisset, P. Pithæus libr. I. Advers. cap. 8. *barones* legit: et sa-

ne verus interpret Persii in Sautyri v. vers. 138. *lingua Gallorum barones dicuntur servi militum.*

urnium Salvianum, qui profitetur indicium, conjuratorumque numerum auget, vere, ut quidam existimant, ut nonnulli queruntur, coactus. Iisdem cruciatibus affectus L. Mergilio. Squillus nominat plures, quos Cassius interfici jubet, exceptis iis, qui se pecunia redemerunt. Nam palam H. S. x. cum Calpurnio paciscitur, et cum Q. Sextio quinquaginta: qui etsi maxime nocentes sunt mulctati, tamen periculum vitæ, dolorque vulnere pecunia remissus, crudelitatem cum avaritia certasse significabat.

CAPUT XVI.

Cassius a Cæsare certior factus de fuga Pompeji, imperatas pecunias exigit, delectum habet, atque inspecturus classem in Hispalim adit.

56 Aliquot post diebus literas a Cæsare missas accipit: quibus cognoscit Pompejum in acie victum, amissis copiis, fugisse. Qua re cognita, mistam dolori voluptatem capiebat. Victoriæ nuntius lætitiæ exprimebat: confectum bellum licentiam intercludebat. Sic erat dubius animi, utrum nihil timere, an omnia licere mallet. Sanatis vulneribus accessit omnes, qui sibi pecunias expensas tulerant: acceptasque eas jubet referri. Quibus parum videbatur imposuisse oneris, ampliore pecuniam imperat: æqua autem ratione delectum instituit; quos ex omnibus conventibus, coloniisque conscriptos, transmarina militia perterritos, 69 ad sacramenti redemptionem vocabat. Magnum hoc fuit vectigal; majus tamen creabat odium. His rebus confectis, totum exercitum lustrat. Legiones, quas in Africam ducturus erat, et auxilia 70 mittit ad Trajectum: ipse classem, quam parabat, ut inspiceret,

69 *Ad sacramenti redemptionem vocabat.*) Ut se data pecunia liberarent a militia, ad quam lecti fuerant.

70 *Mittit ad Trajectum.*) Locum, seu portum, unde navibus

trajiciendi erant. Ciacconio est fretum Herculeum, quia mox c. 17. sect. 57. ad II. legionem contendisse, quæ ad fretum alio itinere ducebatur. Ergo et priores ad fretum missi fuerant.

71 Hispalim accedit, ibique moratur: propterea quod edictum tota provincia proposuerat, ut quibus pecunias imperasset neque contulissent, se adirent. Quæ evocatio vehementer omnes turbavit.

71 *Hispalim.*) Ad Bætiam sitam urbem: nunc *Sevilla* dicitur.

CAPUT XVII.

L. Titius nuntiat Cassio Legionem 30., seditione facta, discessisse. Cassius Carmonem contendit, ubi reperit 4. cohortes defecisse; cui rei consulere parum feliciter dedit. Cassius Segoviam petit. Thorius legiones ad Cordubam adducit, provinciam Cn. Pompejo (ut ipse ait) recuperaturus.

Interim L. Titius, qui eo tempore tribunus militum legionis vernaculæ fuerat, nuntiat fama legionem, xxx, quam Q. Cassius legatus simul ducebat; cum 72 Ilurgim ad oppidum castra haberet, seditione facta, centurionibus aliquod occisis, qui signa tolli non patiebantur, discessisse; ad II. legionem contendisse, quæ ad fretum alio itinere ducebatur. Cognita re, noctu cum v. cohortibus undevicesimanorum egreditur. Mane pervenit. Ibi eum diem, ut, quid ageretur, perspiceret, moratus, 73 Carmonem contendit. Hic, cum legio xxx. et xxxi. et cohortes iv. et v. legio, totusque convenisset equitatus; audit iv. cohortes a vernaculis oppressas ad 74 Obuculam, cum his ad secundam pervenisse legionem, omnesque ibi se conjungisse, et T. Thorium Italicensem ducem delegisse. Celeriter habito concilio, Marcellum Cordubam; ut eam in potestatem retineret, Q. Cassium legatum Hispalim mittit. Paucis ei diebus affertur, conventum Cordubensem ab eo defecisse; Marcellum aut voluntate, aut neces-

72 *Ilurgim ad oppidum*) Ptolemæus libr. II. cap. IV. *Ilurgim* inter Bætiam et Anam fluvios, mediam Setiæ et Calpurnianæ, constituit.

73 *Carmonem contendit.*) Vide Cæs. Bell. Civ. libr. II. cap. 6. sect. 19.

74 *Obuculam.*) Sitam sub Bæti, ab Hispali in ortum. *Ptol.*

sitate adductum (namque id varie nuntiabatur) consentire cum Cordubensibus: II. cohortes, legiones v., quæ fuerant Cordubæ in præsidio, idem facere. Cassius his rebus incensus movet castra, et postero die 75 Segoviam ad flumen Silicense venit. Ibi habita concione, militum tentat animos: quos cognoscit, non sua, sed Cæsaris absentis, causa fidissimos esse, nullumque periculum deprecaturus, dum per eos Cæsari provincia restitueretur. Interim Thorius ad Cordubam veteres legiones adducit, ac ne dissensionis initium natum seditiosa militum, suaque videretur natura; simul ut contra Q. Cassium, qui Cæsaris nomine majoribus viribus uti videbatur, æque potentem opponeret dignitatem; Cn. Pompejo se provinciam recuperare velle palam dicitabat. Et forsitan etiam hoc fecerit odio Cæsaris, et amoris Pompeji, cujus nomen multum poterat apud eas legiones, quas M. Varro obtinuerat; sed id quæ mente commotus fecerit, conjectura sciri non potest. Certe hoc præ se Thorius ferebat: milites adeo fatebantur, ut Cn. Pompeji nomen in scutis inscriptum haberent: eique frequens regionum conventus obviam prodit, neque tantum virorum, sed etiam matrumfamilias ac 76 prætextatorum: deprecaturque, ne hostili adventu Cordubam diriperent: nam se contra Cassium sentire cum omnibus, contra Cæsarem ne facere 59 cogerentur, orare. Tantæ multitudinis precibus, et lacrymis exercitus commotus, cum videret ad Cassium persequendum nihil opus esse Cn. Pompeji nomine, et memoria, tamque omnibus Cæsarianis, quam Pompejanis Longinum esse in odio, neque se conventum, neque M. Marcellum contra Cæsaris causam posse perducere; nomen Pompeji ex scutis detraxerunt; Mar-

75 Segoviam ad flumen Silicense.) Nulla in hoc tractatu nota Segovia, Segontia autem, sive Saguntia Plinii, Σαγοντία Ptolemæi, infra Hispalim est Gades versus, seu inter Mundam, et Nebrissam. Silicense flumen Ambr. Morali est illud, quod or-

tum ex collibus Algamitas (unde nomen hodie fere dicitur) in septentrionem fluit, et prope Astigi miscetur Singuli.

76 Prætextatorum.) Puerorum adolescentulorum, qui virilem togam nondum sumpserant.

cellum, qui se Cæsaris causam defensurum profitebatur, ducem adsciverunt, prætoremque appellarunt, et sibi conventum adjunxerunt: castraque ad Cordubam posuerunt.

CAPUT XVIII.

Cassius circa Bætum castra ponit, et a Bogude Rege, Marcelloque auxilium petit; agros Cordubensium vastat. Marcellus trans Bætum legiones instruit, ibique postea sua Cassii castris opponit. Longinus fugiens Ullam contendit, quem Marcellus insequitur, ibique castra munit.

Cassius eo biduo circiter IV. millia passuum a Corduba, citra flumen Bætum, in oppidi conspectu loco excelso facit castra; literas ad regem Bogudem in Mauritaniam, et ad M. Lepidum præconsulem in Hispaniam citeriorem mittit, subsidio sibi, provinciæque Cæsaris causa quamprimum veniret. Ipse hostili modo Cordubensium agros vastat, ædificia incendit. Cujus rei deformitate, atque indignitate legiones, quæ Marcellum sibi ducem ceperant, ad eum concurrerunt; ut in aciem educerentur, orant; priusque configendi sibi potestas fieret, quam cum tanta contumelia nobilissimæ, carissimæque possessiones Cordubensium in conspectu suo rapinis, ferro, flammaque consumeretur. Marcellus, cum configere miserrimum putaret, quod et victoris, et victi detrimentum ad eundem Cæsarem esset redundaturum, neque suæ potestatis esset, legiones Bætum transducit, atque aciem instruit. Cum Cassium contra pro castris suis aciem instruxisse superiore loco videret, causa interposita, quod is in æquum non descenderet, Marcellus militibus persuadet, ut se in castra recipient. Itaque copias reducere cœpit. 77 Cassius, qui bene valebat, Marcellumque infirmum esse sciebat, aggressus equitatu legionarios se recipientes, complures novissimos in fluminis ripis interfecit. Cum hoc detrimento,

77 Cassius qui bene valebat.) antiquus Ven. quo bene: quod Plures libri, quo bono valebat, arguit lectum fuisse.

quid transitus fluminis vitii, difficultatisque haberet, cognitum esset, Marcellus castra Bætim transfert; crebroque uterque legiones in aciem educit: neque tamen 61 confligitur propter locorum difficultates. Erat copiis pedestribus multo firmior Marcellus: habebat enim veteranas legiones, multisque prælii expertas. Cassius fidei magis, quam virtuti legionum confidebat. Itaque cum castris collata essent, et Marcellus locum idoneum castello cepisset, quo prohibere aqua Cassianos posset: Longinus veritus, ne genere quodam obsidionis clauderetur in regionibus alienis, sibi que infestis, noctu silentio ex castris proficiscitur, celerique itinere 78 Ullam contendit; quod sibi fidele esse oppidum credebatur. Ibi adeo conjuncta ponit mœnibus castra, ut et loci natura (namque Ulla in edito monte posita est) et ipsa munitione urbis, undique ab oppugnatione tutus esset. Hunc Marcellus insequitur, et quam proxime post Ullam castra castris confert, locorumque cognit^a natura, quo maxime rem deducere volebat, necessitate est adductus; ut neque confligeret, cujus si rei facultas esset, resistere incitatis militibus non poterat; neque vagari Cassium latius pateretur; ne plures civitates ea paterentur, quæ passi erant Cordubenses. Castellis idoneis locis collocatis, operibusque in circuitu oppidi continuatis, Ullam, Cassiumque munitionibus clausit: quæ prius quam perficerentur, Longinus omnem suum equitatum emisit; quem magno sibi usui fore credebatur, si pabulari, frumentarique Marcellum non pateretur, magno autem impedimento, si clausus obsidione, et inutilis necessarium consumeret frumentum.

78 Ullam contendit.) Ulla lust. Spanhemius p. 766. et oppidum Hispaniæ ulterioris, 901. Accedit vetus inscriptio seu Bæticæ. Libri habent Ullam: apud Grut. pag. 271. n. 1. OR- sed Ptolemæus Ούλλια Ulla: DO REIP. ULIENSIVM. quod ex nummis confirmat. il-

CAPUT XIX.

Rex Bogud ad Cassium cum copiis venit, acre prælium contra Marcellum committitur. Lepido Ullam venientem contentiones inter Cassium, et Marcellum composito, Marcellus se committit, atque cum eo castra conjungit; inde Cassius, et Marcellus Cordubam petunt. Cassius adventu Trebonii in Narbonem, dum Malacam contendit, in Ibero fluvio demergitur.

Paucis diebus literis Cassii acceptis, 79 rex Bogud 62 cum copiis venit; adjungitque ei legionem, quam secum adduxerat, compluresque cohortes auxilias Hispanorum. Namque ut in civilibus dissensionibus accidere consuevit, ita temporibus illis in Hispania nonnullæ civitates rebus Cassii studebant; plures Marcello favebant. Accedit cum copiis Bogud ad exteriores Marcelli munitiones. Pugnatur utrinque acriter, crebroque, ut accidit, fortuna sæpe ad utrumque transferente victoriam, nec tamen unquam ab operis depellitur Marcellus. Interim Lepidus ex citeriori provincia cum cohortibus legionariis xxxv., magnoque numero equitum, et reliquorum auxiliorum, venit ea mente Ullam, ut sine ullo studio contentiones Cassii, Marcellique componeret. Huic venienti sine dubitatione Marcellus se credit, atque offert. Cassius contra suis se tenet præsiidiis, sive eo, quod plus sibi juris deberi, quam Marcello existimabat, sive eo, quod, ne præoccupatus animus Lepidi esset obsequio adversarii, verebatur. Ponit ad Ullam castra Lepidus; neque habet a Marcello quidquam divisi. Ne pugnetur, interdicat. 80 Ad exeundum Cassium invitat, fidemque suam in re omni interponit. Cum diu dubitasset Cassius, quid sibi faciendum, quidve Lepido esset credendum;

79 Rex Bogud cum copiis venit.) Tum temporis divisa fuit Mauritania, et utrique parti suus rex præerat, orientali Bocchus, occidentali, quæ postmodum Tingitana fuit dicta, hic

Bogud, qui Cæsari studebat, et Actiaco prælio occubuit. Dio. Cass. XLIII. et XLVIII.

80 Ad exeundum Cassium invitat.) Exeundum e castris, et munitionibus.

neque ullum exitum consilii sui reperiret, si permaneret in sententia; postulat, uti munitiones disjicerentur, sibi que liber exitus daretur. Non tantum induciis factis, sed prope jam constituta opera cum complanarent, custodiæque munitionum essent deductæ, auxilia regis in id castellum Marcelli, quod proximum erat regis castris, nec opinantibus omnibus, ⁸¹ si tamen in omnibus fuit Cassius (nam de hujus conscientia dubitabatur) impetum fecerunt, compluresque ibi milites oppresserunt. Quod nisi celeriter, indignatione, et auxilio Lepidi prælium eset direptum, major calamitas esset accepta. Cum iter Cassio patefactum esset, castra Marcellus cum Lepido conjungit. Lepidus eodem tempore, Marcellusque Cordubam cum suis proficiscitur; Narbonem sub idem tempus Trebonius proconsul ad provinciam obtinendam venit. De cujus adventu ut cognovit Cassius, legiones, quas secum habuerat, equitatumque in hiberna distribuit: ipse omnibus suis rebus celeriter correptis, ⁸² Malacam contendit; ibique adverso tempore navigandi naves conscendit, ut ipse prædicabat, ne se Trebonio, et Lepido, et Marcello committeret; ut amici ejus dictabant, ne per eam provinciam minore cum dignitate iter facerent, cujus magna pars ab eo defecerat; ut cæteri existimabant, ne pecunia illa ex fuitimis rapinis confecta in potestatem cujusquam veniret. Progressus ⁸³ secunda, ut hiberna, tempestate, cum in Iberum flumen noctis vitandæ causa se contulisset; inde paullo vehementiore tempestate nihilo periculosius se navigaturum credens, profectus, adversis fluctibus occurrentibus, ostio fluminis, in ipsis faucibus, cum neque flectere navem propter vim fluminis, neque directam tantis fluctibus tenere posset, demersa nave, periit.

⁸¹ Sic tamen in omnibus fuit Cassius.) Si revera inter inopinantes fuit, nan putabatur cum rege colludere.

⁸² Malacam contendit.) Malaca oppidum cum portu in me-

diterraneo mari, non longissime a freto Herculis.

⁸³ Secunda, ut hiberna, tempestate.) Bona, et commoda tempestate, quantum hieme potest esse.

CAPUT XX.

Cæsar, ut in Syriam ventum est, certior fit de rerum Romanorum, ac de aliarum rerum mala administratione; inde de prefecto Syriæ legionibus Sext. Cæsar ipse in Ciliciam pergit; postea Comana petit Bellonæ templum, ubi ejus Deæ Sacerdotium Nicomedi Bitbinio tribuit.

Cum ⁸⁴ in Syriam Cæsar ex Ægypto venisset, atque ab iis, qui Roma venerant ad eum, cognosceret, literisque urbanis animadverteret, multa Romæ male, et inutiliter administrari, neque ullam partem Reipublicæ satis commode geri; quod et contentionibus Tribunitiis perniciosæ seditiones orirentur; et ambitione, atque indulgentia Tribunorum militum, et qui legionibus præerant; multa contra morem, consuetudinemque militarem fierent, ⁸⁵ quæ dissolvendæ disciplinæ, severitatisque essent; eaque omnia flagitare adventum suum videret, tamen præferendum existimavit, quas in provincias regionesque venisset, eas ita relinquere constitutas, ut domesticis dissensionibus liberarentur, jura, legesque acciperent, et externorum hostium metum deponerent. Hæc in Syria, Cilicia, Asia celeriter se confecturum sperabat; quod hæ provinciæ nullo bello premebantur. In Bithinia, ac Ponto plus oneris videbat impendere sibi. Non enim excessisse Ponto Pharnacem audierat, neque excessurum putabat, cum secundo prælio esset vehementer inflatus, quod contra Domitium Calvinum fecerat ⁸⁶ Commoratus fere in omnibus civitatibus, quæ majore sunt dignitate, præmia benemeritis, et viritim, et publice tribuit: de controversiis veteribus cognoscit, ac statuit. Reges, tyrannos, dynastas provinciæ, finitimos-

⁸⁴ Cum in Syriam Cæsar.) veterana terrestri itinere profectum esse in Syriam.

⁸⁵ Quæ dissolvendæ disciplinæ essent.) Subaudi, causa, occasio.

⁸⁶ Commoratus fere.) Supra Cæsar, cum legione VI.

que, qui omnes ad eum concurrerant; receptos in fide, conditionibus impositis provinciae tuendae, ac defendendae, dimittit et sibi, et pop. Rom. amicissimos. Paucis diebus in ea provincia consumptis, Sext. Caesarem amicum, et necessarium suum ⁸⁷ legionibus Syriae praefecit. Ipse eadem classe, qua venerat, proficiscitur in Ciliciam. Cujus provinciae civitates omnes evocat Tarsum: quod oppidum fere totius Ciliciae nobilissimum, fortissimumque est. Ibi, rebus omnibus provinciae, et finitimarum civitatum constitutis, cupiditate proficiscendi ad bellum gerendum non diutius moratur: magnisque itineribus per Cappadociam confectis ⁸⁸ biduum Mazacae commoratus, ⁸⁹ venit Comana, vetustissimum, et sanctissimum in Cappadocia Bellonae templum; quod tanta religione colitur, ut sacerdos ejus deae majestate, imperio, et potentia secundus a rege consensu gentis illius habebatur. Id homini nobilissimo ⁹⁰ Nicomedi Bithynio adjudicavit: qui regio Cappadocum genere ortus, propter adversam fortunam majorum suorum, mutationemque generis, jure minime dubio, vetustate tamen intermisso, sacerdotium id repetebat. ⁹¹ Fratrem autem Ariobarzanis Ariarathem, cum bene meritis uterque eorum de Republica esset, ne aut regni haereditas Ariarathem sollicitaret, aut haeres regni terreret, Ariobarzani attri-

⁸⁷ Legionibus Syriae praefecit.) Inde a Scaligeriana omnes Syriaeque vetustiores, sine conjunctione. Nec insolens, legiones Syriae, pro Syriacis dicere Tacitus Hist. I. 76. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento adlegere.

⁸⁸ Biduum Mazacae.) Urbs princeps Cappadociae Mazaca, et regum sedes: post Caesarea appellata. Eutrop. VII. 6.

⁸⁹ Venit Comana.) De utriusque Comanis supra ad cap. II. sect. 34. extremum diximus.

Hoc loco inferiora, seu Cappadociae Comana intelliguntur.

⁹⁰ Nicomedi Bithynio.) Sic veteres libri; et Bithynium nomen Nicomedes, ut de regibus constat Scal. Jungerm. Lycocomedi, quia Strabo. XII. pag. 184. de hisce sacerdotibus, εἰς ὅσον Λακκομήδης.

⁹¹ Fratrem Ariobarzanis Ariarathem.) De his Cicero libr. xv. epistol. 2. Libri Hirtii: Graeci Ἀριαράθης hoc regium nomen scribitur, in summis ΕΑΣΙ-ΔΕΩΤ ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ. Necessaria ergo est aspiratio.

buit ⁹² qui sub ejus imperio, ac ditione esset: ipse iter coeptum simili velocitate conficere coepit.

⁹² Qui sub imperio, ac ditione esset.) Rhellicanus EJUS interpretatur Caesaris: Goduinus. Ariobarzanis quod praestat, nam

ne turbas Ariarathes moveret, Caesar illum auctoritate sua majori fratri, quem senatus confirmaverat, subiecit.

CAPUT XXI.

Caesari Ponto appropinquanti Rex Dejotarus supplicat, veniam petens, quod in castris Cn. Pompeii fuerit. Pharnaces quoque legatos ad ipsum mittit veniam petitem; utrique Caesar ignoscit; sed Pharnaci nonnulla imperat. Pharnaces Caesaris postulata frustratur, quare cognita Caesar se ad pugnam parat.

Cum propius Pontum, finesque Gallograeciae accessisset, Dejotarus Tetrarches Gallograeciae tunc quidem pene totius, quod ei neque legibus, neque moribus concessum esse ceteri Tetrarchae contendebant, sine dubio autem rex Armeniae Minoris ab Senatu appellatus, depositis regis insignibus, neque tantum privato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplicat ad Caesarem venit, oratum, "ut sibi ignosceret, quod in ea parte positus terrarum, quae nulla praesidia Caesaris habuisset, exercitibus, imperiisque in Cn. Pompei castris fuisset, neque enim se judicem debuisse esse controversiarum populi Romani; sed parere praesentibus imperiis. Contra quem Caesar, cum plurima sua commemorasset officia, quae consul ei decretis publicis tribuisset: cumque defensionem ejus nullam posse excusationem imprudentiae recipere coarguisset: quod homo tante prudentiae, ac diligentiae scire potuisset, quis urbem, Italiamque teneret: ubi Senatus, populusque Romanus, ubi Respublica esset: quis deinde post L. Lentulum, C. Marcellum consul esset: tamen se concedere id factum superioribus suis beneficis, veteri hospitio, atque amicitiae, dignitati, aequitatisque hominis, precibus eorum, qui frequentes concurrissent hospites, atque amici Dejotari ad deprecandum; de controversis Tetrarcharum postea se cognitu-

rum esse dixit: regium vestitum ei restituit. „ Legionem auream, quam ex genere civium suorum Dejotarus armatura, disciplinaque nostra constitutam habebat: equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere jussit.

69 Cum in Pontum venisset, copiasque omnes in unum locum coegisset, quæ numero, atque exercitatione bellorum mediocres erant; (excepta enim legione vi. ⁹³ quam secum adduxerat Alexandria veteranam multis laboribus, periculisque functam, multisque militibus, partim difficultate itinerum, ac navigationum, partim crebritate bellorum adeo diminutam, ut minus mille hominum in ea esset; reliquæ erant iii. legiones, una Dejotari, duæ, quæ in eo prælio, quod Cn. Domitium fecisse cum Pharnace scripsimus, fuerant;) legati a Pharnace missi Cæsarem adeunt; atque in primis deprecantur, “ne ejus adventus hostilis esset: facturum enim omnia Pharnacem, quæ imperata essent. *Maximeque commemorabant*, nulla Pharnacem auxilia contra Cæsarem Pompejo dare voluisse; cum Dejotarus, qui dedisset, tamen ei satisfecisset. „ Cæsar respondit, se fore æquissimum Pharnaci, si, quæ polliceretur, representaturus esset. Monuit autem, ut solebat, mitibus verbis legatos, “ne aut Dejotarum sibi objicerent, aut nimis eo gloriarentur beneficio, quod auxilia Pompejo non misissent: nam se neque libentius facere quidquam, quam supplicibus ignoscere, neque provinciarum publicas injurias condonare iis posse, ⁹⁴ qui non fuissent in se officiosi: id ipsum, quod commemorassent, officium utilius Pharnaci fuisset, qui providisset, ne vinceretur, quam sibi, cui Dii immortales victoriam tribuissent. Itaque se magnas, et graves injurias civium Romanorum, qui in Ponto negotiati essent, quoniam in integrum restituere non posset, concedere Pharnaci, nam neque interfectis amissam vitam, neque exsectis virilitatem restituere posse; quod quidem supplicium gravius morte cives Romani subissent: Ponto vero decederet confestim,

⁹³ Quam secum aduxerat Alexandria.) Vide infra cap. 23.

⁹⁴ Qui non fuissent in se officiosi.) Hoc non abundare videtur Rhellicano, et Ciacconio, qui inducendum censent.

familiasque publicanorum remitteret: cæteraque restitueret sociis, civibusque Romanis, quæ penes eum essent. Si fecisset, jam tunc sibi mitteret munera, ac dona, quæ bene rebus gestis imperatores ab amicis accipere consuessent. “ Miserat enim Pharnaces coronam auream. His responsis datis, legatos remisit. At Pharnaces omnia liberaliter pollicitus, cum festinantem, ac properantem Cæsarem speraret libentius etiam crediturum suis promissis, quam res pateretur, quo celerius, honestiusque ad res magis necessarias proficisceretur (nemini erat ignotum, plurimis de causis ad Urbem Cæsarem revocari) lentius agere, decedendi diem postulare longiorem, pactiones interponere, in summa frustrari cœpit. Cæsar, cognita calliditate hominis, quod aliis temporibus natura facere consueverat, tunc necessitate fecit adductus, ut celerius omnium opinione manum consereret.

CAPUT XXII.

Descriptio oppidi Zelæ, quod Pharnaces suis copiis occupat; prope ejus castra Cæsar sua ponit. Pharnaces, instructis copiis, se ad pugnam parat; idem facit Cæsar. Prælio commisso regie copię profligantur, et castris Cæsariani potiuntur. Pharnacis fuga.

Zelæ ⁹⁵ est oppidum in Ponto, positu ipso, ut in ⁷² plano loco, satis munitum. Tumulus enim naturalis, velut manu factus, excelsiore undique fastigio sustinet murum. Circumpositi sunt huic oppido magni, multique intercisis vallibus colles: quorum editissimus unus, qui propter victoriam Mithridatis, et ⁹⁶ infelicitatem Triarii, detrimentumque exercitus nostri, superioribus lo-

⁹⁵ Zelæ est oppidum in Ponto.)

Sic veteres libri: etiam Strabo, libr. xii. 2. Ptolomæus, et Plutarchus in Cæs. p. 731. ac Stephanus Ζήλαν, quidam neutro genere, Plutarchus fæmineo περί πόλεως Ζήλα. Plinius vi. 3. Ziela scripsit, quem in Hirtio edendo posteriores secuti sunt.

⁹⁶ Infelicitatem Triarii.) Triarius a Lucullo, Tigrauem Armenium persequente, in Ponto relictus ingenti clade adfectus a Mithridate fuit. Vid. Plutarch Lucullo p. 515. Appian. Mithridat. p. 386.